

Streszczenie

Obrazy Jana Matejki ze zbiorów Zamku Królewskiego w Warszawie - Muzeum. Technika i technologia oraz problematyka konserwatorska.

Praca dotyczy zagadnień technicznych i technologicznych oraz problematyki konserwatorskiej malarstwa jednego z najważniejszych polskich malarzy. Matejko pozostawił po sobie ogromną spuściznę artystyczną obejmującą ponad trzysta dzieł olejnych (portretów, obrazów o treści historycznej, religijnej, alegorycznej) oraz kilkaset rysunków i szkiców. Problematyka związana z szeroko rozumianymi zagadnieniami warsztatowymi jego malarstwa dość wcześnie budziła zainteresowanie współczesnych. Pierwsze wzmianki pochodzą od Mariana Gorzkowskiego¹ i były opublikowane jeszcze za życia artysty. Wiele informacji na temat tych zagadnień znaleźć można u Izydora Jabłońskiego², następnie Mariana Wawrzenieckiego³ i Mieczysława Tretera⁴. Przytaczane przez nich wiadomości, w dużej mierze, zaczerpnięte są z bezpośrednich rozmów z Matejką oraz z przekazów ustnych zasłyszanych od osób trzecich znających Mistrza.

W ramach projektu badawczego analizom poddano cztery wielkoformatowe obrazy olejne Matejki: *Kazanie Skargi* (nr inw. ZKW/2048), *Rejtan - upadek Polski* (nr inw. ZKW/1048), *Batory pod Pskowem* (nr inw. ZKW/1047), *Konstytucja 3 Maja 1791 roku* (nr inw. ZKW/1105) oraz szkic *Otrucie księcia Janusza* (nr inw. ZKW/838), które należą do zbiorów Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum. Uzyskane wyniki i poczynione obserwacje starano się konfrontować ze źródłami pisаныmi, pochodzącymi z epoki, między innymi wspomnianych powyżej autorów oraz z wynikami opublikowanych badań nad warsztatem artystycznym Matejki.

Wielkoformatowe obrazy malowane na płótnie, przede wszystkim z racji swoich gabarytów, wymagają od artysty szczególnych umiejętności. Polegają one nie tylko na konieczności zmierzenia się z trudnościami technicznymi, wynikającymi z rozmiarów przeznaczonej do zamalowania powierzchni, ale również z uwagi na wyzwania natury kompozycyjnej i artystycznej. Odnosi się to zwłaszcza do dzieł o rozbudowanej narracji z udziałem wielu przedstawionych postaci. Proces tworzenia takich obrazów wymaga szczególnej wyobraźni, ale też biegłości technicznej i wiedzy technologicznej, które połączone razem, pozwalają twórcy urzeczywistnić jego własne zamierzenia. Matejko takie obrazy malował niemal przez cały czas swojej zawodowej aktywności. Wybrane

¹ M. Gorzkowski, *Wskazówki do nowego obrazu Jana Matejki Hołd pruski*, Kraków 1882.; *Wskazówki do nowego obrazu J. Matejki Sobieski pod Wiedniem*, Kraków 1883; *Wskazówki do dawniejszego obrazu J. Matejki Kazanie Skargi*, Kraków 1884; *Wskazówki do nowego obrazu J. Matejki Wernyhora z pobieżnym opisem o Kozakach w ogóle*, Kraków 1884; *Wskazówki do najnowszego obrazu J. Matejki Kościuszko pod Raclawicami, wykończonego w kwietniu 1888 r.*; Kraków 1888, *O artystycznych czynnościach Jana Matejki poczynawszy od lat jego najmłodszych to jest od r. 1850 do końca roku 1881*, Kraków 1882.

² I. Jabłoński - Pawłowicz, *Wspomnienia o Janie Matejce*, Lwów 1912.

³ M. Wawrzeniecki, *Jan Matejko jego wizje i ich malarskie, techniczne, utrwalenie*, Warszawa 1928.

⁴ M. Treter, *Matejko. Osobowość artysty twórczość forma i styl*, 1939.

do analiz płótna powstały w różnym okresie twórczości Mistrza. Pomędzy datami namalowania pierwszego i ostatniego jest 27 lat różnicy. Okoliczność ta skłania do ich porównania, również pod kątem zastosowanej techniki malarskiej oraz budowy technologicznej.

Przedstawiony w pracy tok wywodu poprowadzony został od kwestii ogólnych, zarysowujących historyczne tło związane z problematyką tzw. malarstwa akademickiego, poprzez najważniejsze informacje o życiu i twórczości Matejki, po zagadnienia *stricte* badawcze i konserwatorskie dotyczące wspomnianych obrazów.

W rozdziale pierwszym przedstawiono aktualny stan badań nad twórczością artysty, ze szczególnym uwzględnieniem rozpoznania techniki i technologii wybranych dzieł malarza. Matejko kształcił się w szkołach o charakterze akademickim, a następnie sam został dyrektorem jednej z nich. Tworzył dzieła o tematyce historycznej i w duchu malarstwa akademickiego, był wielokrotnie nagradzany w kraju i za granicą przez oficjalne gremia tych środowisk. Dlatego w drugim rozdziale nakreślono uwarunkowania historyczne akademizmu, rozpoczynając od przywołania pierwszych uczelni artystycznych zwanych Akademiami, poprzez specyfikę nurtu artystycznego, jakim był akademizm, do przejawów tego zjawiska w Polsce. Trzeci rozdział jest przeglądem najważniejszych faktów z życia i twórczości Matejki - od najwcześniejszych zainteresowań sztuką i historią przyszłego artysty, poprzez czas edukacji w Krakowie i za granicą, po lata dojrzałej twórczości, które przyniosły mu uznanie oraz sławę. Wraz z czwartym rozdziałem pracy rozpoczyna się prezentacja problematyki technicznej i technologicznej. Pokróćce omówiono w nim najważniejsze materiały stosowane w malarstwie sztalugowym w XIX w., w którym, jak wiadomo, pojawia się wiele nowych możliwości dla malarzy, mogących teraz kupować między innymi gotowe, fabrycznie produkowane i zagruntowane płótna oraz farby w tubach. Rozwinięcie tych kwestii w odniesieniu do warsztatu artystycznego Matejki przedstawiono w rozdziale piątym, przywołując relacje osób znających artystę osobiście oraz późniejsze publikacje, łącznie z wynikami badań materiałowych przeprowadzonych w ostatnich latach. Przedstawiono w nim również etapy procesu twórczego, od wstępnych koncepcji poprzez ich realizację, używane narzędzia i materiały. Obszerny rozdział szósty jest, pod względem podjętych badań, zasadniczą częścią dysertacji. Omówiono w nim rezultaty przeprowadzonych analiz wybranych obrazów, a w jego ostatnim podrozdziale podjęto próbę interpretacji otrzymanych wyników w kontekście materialnej struktury dzieł, z uwzględnieniem zachodzących pomiędzy nimi podobieństw i różnic warsztatowych. Wykorzystano między innymi metody mikroskopowe i mikrochemiczne, a także zaawansowane metody instrumentalne takie jak badanie skaningowym mikroskopem elektronowym (SEM i SEM-EDS), rentgenowską analizę fluorescencyjną (XRF), badanie metodą microXRD spektroskopii w podczerwieni z transformacją Fouriera (FTIR), chromatografię gazową połączoną ze spektrometrią masową (GC-MS), badania w podczerwieni z wykorzystaniem kamery hiperspektralnej. W siódmym rozdziale zawarto zagadnienia dotyczące losów i konserwacji czterech wielkoformatowych obrazów oraz wspomnianego szkicu. Uwzględniono

analizy stanów zachowania, informacje dotyczące wcześniejszych ingerencji oraz najważniejsze problemy konserwatorskie. W osobnym tomie z Aneksem dołączono szczegółowe raporty z przeprowadzonych badań oraz katalog wielkoformatowych obrazów Matejki i tabelę ujmującą w syntetycznej formie ustalenia dotyczące budowy technologicznej przebadanych dzieł.